

УДК 78:316.7:32:614.4:004.9

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2024-41-3>**Денис Васильович Кочержук**

ORCID: 0000-0002-9280-7973

аспірант III року навчання

відділу музикознавства та етномузикології

Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології

ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України,

доцент кафедри музичного мистецтва

Навчально-наукового інституту театрального

та музичного мистецтва

ПЗВО «Київський міжнародний університет»,

викладач кафедри сценічно-музичного мистецтва

факультету музичного мистецтва та хореографії

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Denis_kocherzuk@ukr.net

УКРАЇНЬСЬКА АУДІОКУЛЬТУРА НА ПЕРЕТИНІ XX – ПЕРШИХ ДВОХ ДЕСЯТИЛІТЬ XXI СТОЛІТТЯ: СТРАТЕГІЇ ДО ЗМІНИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДИСКОГРАФІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ЗІ СТОРОНИ РФ

Мета роботи полягає у дослідженні трансформаційних процесів української аудіозаписної культури на перетині XX–XXI століть. **Методологія дослідження** охоплює загально-наукові та спеціальні музикознавчі методи, а також історичний, культурологічний, емпіричний, соціологічний підходи й методи контент-аналізу текстів пісень, інтерв'ю з виконавцями. **Наукова новизна** полягає у комплексному аналізі трансформацій української музичної індустрії в умовах глобальних викликів (пандемія «COVID-19» та військова агресія РФ). У дослідженні вперше систематизовано культурологічні чинники, що вплинули на розвиток дискографії періоду 1991–2021 (згодом 2022–2024) рр., зокрема адаптацію виконавців до цифрових форматів, роль онлайн-платформ і благодійних музичних ініціатив. Виявлено нові стратегії використання фольклорних мотивів як засобу підтримки національної ідентичності. **Висновки.** Українська аудіокультура під парадигмою суспільно-політичних та інформаційних змін XX – перших двох десятиліть XXI століття демонструє значну пертурбацію до адаптації глобальних викликів, зокрема за часи світової пандемії та військової агресії РФ (від 2014 року – зони АТО на сході України – до 2022 – повномасштабно

вторнення). Фактори зміни політичної установки спричинили трансформацію культурологічних чинників, що вплинули на випуск дискографічного матеріалу, втім – активізувавши цифровізацію, розвиток онлайн-індустрії і використання стрімінгових платформ як основного каналу – досягли поширення музичного контенту завдяки концертним організаціям. Аудіотворчість стала важливим інструментом збереження національної ідентичності та патріотичного духу, що знайшло відображення серед українськомовного контенту та посилило роль незалежних виконавців, які активно розвивають нові адаптаційні жанри (наприклад – андеграунд музику). Останні роки зросло осмислення музики як форми культурного опору та міжнародного інформування про війну, що супроводжується підтримкою індустрії шоу-бізнесу через благодійні ініціативи, громадські організації та інституційні допомоги. У результаті цих викликів, європейська спільнота не лише сприяла збереженню українського фонофонду, а й надала імпульсів для інноваційного розвитку самої ідеї українізації в аудіопросторі, що підкреслило важливість вітчизняного музичного мистецтва у сучасному глобалізаційному світі.

Ключові слова: аудіозапис, звукозапис, дискографія, фонографія, культура, Україна, XXI століття, війна, пандемія.

Kocherzhuk Denys Vasylovych, Postgraduate Student (3rd Year) at the Department of Musicology and Ethnomusicology of the M. T. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine, Associate Professor at the Department of Musical Art of the Educational and Scientific Institute of Theatre and Musical Art of Kyiv International University, Lecturer at the Department of Stage and Musical Art, Faculty of Musical Art and Choreography of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Ukrainian audio culture at the crossroads of the 20th – first two decades of the 21st century: strategies for changing cultural factors of discography amidst the pandemic and military aggression by the Russian Federation

Research objective. The aim of this study is to investigate the transformational processes of Ukrainian audio recording culture at the turn of the 20th and 21st centuries. The research provides a comprehensive analysis of adaptation and development strategies of discography under global and local crises, such as the COVID-19 pandemic and the military aggression of the Russian Federation. The scientific inquiry focuses on identifying cultural factors influencing the formation of new vectors in the creation, distribution, and reception of musical products, as well as outlining the prospects for the development of Ukrainian discography in the context of social, political, and economic changes. **The methodology** covers general scientific and special musicological methods, as well as historical, cultural, empirical, sociological approaches and methods of content analysis of song lyrics, interviews with performers. **The scientific novelty** consists of a comprehensive analysis of the transformations of the Ukrainian music industry in the face of global challenges (the COVID-19 pandemic and the military aggression of the Russian Federation). The

study systematizes for the first time the cultural factors that influenced the development of discography in the period 1991–2021 (later 2022–2024), in particular the adaptation of performers to digital formats, the role of online platforms and charitable music initiatives. New strategies for using folklore motifs as a means of supporting national identity are identified. The conclusions. Ukrainian audio culture under the paradigm of socio-political and informational changes of the 20th and the first two decades of the 21st century demonstrates significant perturbation to adapt to global challenges, in particular during the global pandemic and military aggression of the Russian Federation (from 2014 – the ATO zone in eastern Ukraine – to 2022 – a full-scale invasion). The factors of changing political attitudes caused the transformation of cultural factors that influenced the release of discographic material, however – by activating digitalization, the development of the online industry and the use of streaming platforms as the main channel – achieved the distribution of musical content thanks to concert organizations. Audio creation has become an important tool for preserving national identity and patriotic spirit, which was reflected in Ukrainian-language content and strengthened the role of independent performers who are actively developing new adaptation genres (for example, underground music). In recent years, the understanding of music as a form of cultural resistance and international awareness of the war has increased, accompanied by support for the show business industry through charitable initiatives, public organizations and institutional assistance. As a result of these challenges, the European community has not only contributed to the preservation of the Ukrainian phonographic fund, but also provided impetus for the innovative development of the very idea of Ukrainianization in the audio space, which emphasized the importance of domestic musical art in the modern globalized world.

Key words: *audio recording, sound recording, discography, phonography, culture, Ukraine, 21st century, war, pandemic.*

Актуальність теми дослідження. Теоретико-практичні дослідження української аудіокультури (конкретно – аудіо-записної) від ХХ до перших двох десятиліть ХХІ ст., зокрема 2021–2024 рр., стали надзвичайно актуальним сегментом науки та мистецтва, враховує її глобалізаційний розвиток в умовах повсякденних викликів, подібно світовій епідемії «COVID-19», а згодом – масштабними бойовими діями на території України з боку Російської Федерації. Фонографічне мистецтво, як важлива складова національної ідентичності, зазнала колосальних трансформацій з 2019 року, відколи обмеження традиційних форм концертної експлуатації викликали активізацію мультимедійних технологій, що стали основним засобом збереження та популяризації вітчизняних музичних надбань. Сучасна елек-

тронна творчість, у свою чергу, змінила стратегії дискографічної індустрії, насамперед формати аудіозаписів, способи їх поширення та залучення / заохочення до аудиторного фонду. Водночас, умови війни актуалізували потребу в музичному спротиві як інструменті національної консолідації, підтримки бойового духу та формування міжнародного іміджу України та відкрили нові перспективи для розуміння ролі мистецтва у соціокультурних процесах.

Українська поп-культура XXI ст. демонструє активну інтеграцію у світовий аудіофоновий простір і це проявляється в адаптації до глобальних тенденцій за допомогою мультимедійних додатків (*Spotify, Apple Music, YouTube тощо*), які радикально змінюють парадигму її розвитку. Результати нашого науково-творчого дослідження матимуть вагоме практичне значення для подальших теоретико-практичних розробок, оскільки сприятимуть поглибленню знань про реінтеграцію української аудіокультури від 2014/2019 по 2024 рр., а також – виклики-перспективи, що допоможуть розробити ефективні стратегії у динаміці її розвитку в умовах світової кризи та, сподіваємося, будуть корисною структурою для культурологів, музикантів, продюсерів, наукових установ, приватних студій і державних інституцій.

Мета дослідження полягає у виявленні основних концепцій трансформації джерел української аудіозаписної культури поміж ХХ – першими двома десятиліттями ХХІ століття, зокрема й 2021–2024 рр., під впливом пандемії та військової агресії з боку РФ. Паралельно поставленим стратегічним плануванням, додатково визначаємо і культурологічні процеси, що впливають на формування та адаптацію національного дискографічного матеріалу в умовах соціально-політичних і глобальних викликів.

Завдання роботи:

1. Дослідити історичний розвиток української аудіокультури в період кінця ХХ–ХХІ століть.
2. Визначити вплив політично-соціологічного спрямування на формування нових тенденцій в українській музичній індустрії.
3. Розглянути пертурбацію музичних форматів та мультимедійних джерел ХХІ століття.

4. Проаналізувати технологій фонографічного звукозапису як засобу соціокультурної ідентифікації та спротиву в умовах війни.

5. Визначити нові механізми поширення та збереження української музики у контексті глобалізації та локалізації культурних практик.

6. Запропонувати теоретико-практичні рекомендації у посиленні розвитку національної дискографії у кризових умовах останніх десяти років XXI століття (2014–2024).

Наукова новизна полягає у *поетапному аналізі сучасної аудіозаписної культури, модернізованої в умовах глобальних і локальних криз*. Автор статті досліджує період сплеску пандемії COVID-19 та військової агресії РФ, які вплинули на трансформацію українського мистецтва. У публікаційному матеріалі зображено унікальний контекст, що висвітлює взаємозв'язок між соціально-політичними змінами та культурологічними тенденціями. *Дослідження стратегій та модифікації якості дискографічної продукції*: консолідація українських музикантів, продюсерів та культурних діячів, які змогли адаптувати творчі підходи до створення, поширення і популяризації аудіокомпозицій в умовах обмежень і глобалізаційних загострень. *Культурологічна перспектива*: в роботі репрезентується увага на трансформації культурологічних чинників, що впливають на українську дискографію XXI століття, зокрема: зміни традиційних форм сприйняття мистецтва в мирні часи та його роль у суспільстві під час кризових ситуацій. *Опанування ролі музики у формуванні ідентичності та національного опору*: увага зміщується на стратегічному плануванні української фонографічної практики, що сприяє пробудженню й утвердженню в свідомості громадян України національної самоідентифікації, паралельно – виступити інструментом культурного опору в умовах військового протистояння ворогові.

Виклад основного матеріалу. *Аудіокультура або культура фонографічних технологій* – термінологічний чинник, який охоплює поняття культури XXI століття, ширше ніж звичайна музична індустрія, що була уніфікована науковцями-практиками та музикознавцями-теоретиками XX століття. Система аудіокультури охоплює всі аспекти взаємодії людини зі звуком: фоногра-

фічні технології, студійне мовлення, навколишні штучні звуки, студійний та концертний звукозапис, продукування ефемерних шумів, комп'ютерна обробка тощо. Аудіокультура формує наше сприйняття світу через перцепції слухового відчуття завдяки мистецьким, соціальним та психологічним аспектам (*пропонується авторське визначення терміну «Аудіокультура»*).

Основні відмінності між аудіокультурою XXI століття та музичною культурою 1900–1999 років:

Аудіокультура XXI століття	Музична культура XX століття
Формує звукові феномени: музика, мова, навколишні штучні звуки	Здебільшого зосереджена на виконанні концертної «живої музики», позаяк студійний запис звуку тільки-но набирав обертів моделі фонографічної практики
Моделюється технологіями звукозапису: методами відтворення та поширення звукового дизайну	Охоплює різні музичні жанри, традиції та академічні практики
Застосовується у фільмографії, мультиплікаціях, комп'ютерних іграх	Зосереджується на музичних композиціях та їх якісному виконанні під час репетиції і концертної демонстрації
Містить мультимедійне сприйняття технологій, за допомогою аудіододатків	Вбирає в себе традиції, пов'язані з мистецтвом виконавських шкіл, окремих регіонів чи країн (в залежності від географії континентів)
Використовується, здебільшого, лише в технічному спрямуванні (музична інженерія, комп'ютерні аудіовізуальні компоненти)	Базується на принципах сталої академічної традиції та відповідного слухацького соціо-сприйняття XV–XIX століття
Застосовує методику виявлення фонограм під час концертного виступу або записаної фонограми «мінус» за умови якісної апаратури	
Компонує дискографічну продукцію: платівки, бобіни, касети, диски тощо	
Здійснює форму технічного комплектування, колекціонування та збереження усіх музичних фрагментів (аудіотвори).	

Втім, варто зауважити, що музична культура XX століття надала поштовх до модернізації аудіокультури XXI століття, що включає широкий спектр звукових явищ і технологій. Українське мистецтво 2000–2022 рр., особливо в контексті впливів епідемії COVID-19 та повномасштабної військової агресії РФ, зокрема серед формування дискографічного матеріалу, стало предметом наукових розвідок вітчизняних дослідників. До фахівців, які зробили значний внесок до сфери культурологічних та мистецтвознавчих трактатів, варто віднести О. Журбу (вивчення історіографії української культури з акцентом на музикознавчі традиції XX століття) [1], Т. Литвин (аналіз української культурної спадщини в умовах глобалізаційних викликів) [2], І. Сікорську (дослідження культурної ідентичності через призму музичних практик) та ін. [4].

Фонографічне мистецтво України, що формувалася на перетині XX та перших двох десятиліть XXI століття (іноді варто поглибитися в науково-творчій проєкції до 2024 року), демонструє динамічний розвиток, зумовлений культурологічними, соціально-економічними та політичними пертурбаціями. У цей період спостерігалось посилення національної самоідентичності через засоби аудіовізуальної продукції, особливо в умовах згаданих кризових обставин (пандемія COVID-19, повномасштабна військова агресія з боку РФ). Враховані події стали каталізатором змін у стратегічному підході до створення, просування та реалізації музики, водночас вплинули на структурну організацію дискографії та змістовне наповнення аудіопродукції.

Одним із пріоритетних ключових аспектів щодо трансформації та візуалізації «*нової творчої хвилі*» стала **діджиталізація аудіокультури**. Поширення стрімінгових та мультимедійних платформ (Spotify, Apple Music, YouTube Music) сприяли зростанню повноцінного доступу до української музики як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. В умовах пандемії (2020–2022) аудіовізуальний формат став домінуючим засобом поширення музичних проєктів, що посприяло посиленню та розвитку незалежних вітчизняних музичних лейблів. Водночас, тематичний спектр українських пісень змістився в бік соціально

значущих і національно орієнтованих тем, які стали відображенням поточної політичної ситуації та прагнення суспільства до єдності.

Після Революції Гідності 2013–2014 років у галузі українського шоу-бізнесового простору спостерігалось не лише кількісне зростання творчих ініціатив, але й помітні якісні пертурбації, згідно смислів музичної семіотики. Композитори та виконавці активізували фольклорні мотиви й почали звертатися до літературного спадку українських письменників і поетів минулого, що наявно засвідчувалося відповідними мелодійними зворотами. За твердженням Н. Овсяннікова, у 2014 році музична культура характеризувалася надзвичайним збагаченням щодо компіляції народознавчих елементів та сучасних аудіотехнічних зв'язків [3, с. 171]. Подана перцепція яскраво ілюструвалася тогочасними авторськими творами, зокрема, пісенна концепція гурту «Go-A», який представляв Україну на Євробаченні – 2021. Твори «Шум» і «Соловей», виконані солісткою колективу Катериною Павленко, стали авторськими версіями народних композицій, гармонійно поєднуючи традиційну музику з сучасним технічним звучанням [5, с. 34].

З боку мультимедійних аспектів, на які вплинуло поширення пандемії «COVID-19» у всіх прошарках світового суспільства, то аудіозапис сприяв появі онлайн-концертів, віртуальних студійних процесів, дистрибуції музики та її популяризації через соціальні мережі. Ці соціоважелі стали ключовими для підтримки життєздатності музичної творчості в умовах фізичних обмежень і фінансових труднощів. Війна актуалізувала мобільні фонографічні студії, і це дозволило музикантам продовжувати творчість навіть у кризових ситуаціях. Інтеграція сучасних технологій із традиційними мотивами дала змогу зберегти автентичність української культури, водночас забезпечуючи її конкурентоспроможність на глобальному аксіологічному (комерційному) ринку.

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, значного поширення набув тренд створення музичних творів на основі поезій українських письменників XIX–XX століть. До прикладу: Артем Пивоваров презентував

серію модифікованих композицій, серед яких – «*Майбутність*» (на вірші Г. Чупринки, разом із гуртом «Kalush Orchestra»), «*Радісно*» (Г. Шкурупій), «*До весни*» (Б. Антонич, у дуеті зі З. Огневич), «*Думи*» (на слова Т. Шевченко, з Н. Дорофеевою), «*Тішся*» (на поезії Лесі Українки, в парі з О. Поляковою), «*Там у тополі*» (вірш П. Тичини, з естрадною артисткою А. Каменських), а також оновлена версія народного вокально-інструментального твору «*Ой на горі*» (разом із співаком Shumei). Особливу увагу, щодо критерію нашого дослідження, привертає творчість реп-колективу «Kalush Orchestra», який синтезує традиційні українські музичні інструменти (зокрема, сопілка) із сучасними аудіотрансформаційними стилями, що утворюють унікальність вокально-інструментального звучання та відображають національну ідентичність.

Військова агресія з боку РФ значно вплинула на музичний підтекст українського шоу-бізнесу. У піснях почали домінувати мотиви боротьби, втрат, надії та націоналістської гідності. Відомі виконавці й молоді артисти використовували музику як засіб культурного спротиву, створили композиції, що підтримують дух нації. Водночас, з'явилося більше колаборацій між українськими та закордонними музикантами, і це зміцнило культурні зв'язки з іншими державами, дружньо налаштованими до України. Вітчизняна аудіозаписна культура 2014–2024 рр. характеризується гнучкістю, адаптивністю до зовнішніх викликів і здатністю залишатися потужним засобом культурної дипломатії. Використання новітніх технологій, у комплексі стратегічного моделювання плану шоу-бізнесової практики, дозволило зберегти творчу активність і водночас зміцнити позиції української музики як важливого елементу національної самоідентифікації з-поміж інших народів.

Висновки. Українська аудіокультура (*іноді вживають – аудіозаписна культура*) між ХХ – першими двома десятиліттями ХХІ століття зазнала суттєвих трансформацій під впливом глобальних і локальних кризових чинників: пандемія COVID-19 та військова агресія з боку РФ. В умовах світової епідемічної катастрофи відбулося значне прискорення диджиталізації музичного

комплексу, що сприяло активному використанню мультимедійних додатків у тотальному вжитку нових аудіовізуальних проєктів, зокрема онлайн-презентацій та благодійних ініціатив. Військові дії загострили культурологічну та мистецтвознавчу ролі вітчизняної музики, перетворили її на форму соціального спротиву та патріотичної ідентифікації. Виконавці інтегрували фольклорні мотиви у свої пісні, що посилює націоналістичне спрямування музичного контенту. Зростання кількості міжнародних колаборацій підвищило глобальну впізнаваність української фонографічної культури. Одночасно з цим, індустрія шоу-бізнесу зазнала структурних змін через необхідність швидкої адаптації до цифрових технологій, що забезпечило безперервність творчого процесу в дистанційному форматі.

Подальші дослідження цієї тематики полягатимуть в системному аналізі взаємозв'язку соціокультурних і політичних потрясінь в сфері технологічних інновацій, включно з переосмисленням ролі дискографії як інструмента культурної дипломатії та формування міжнародного стилю держави. Трансформація аудіокультури засвідчує її гнучкість і здатність інтегрувати сучасні технічні й естетичні компоненти у важливу структуру національної культурної спадщини та інтернаціонального музичного простору діаспор українців, які мешкають на різних континентах земної кулі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Короткий В. Журба О. Енциклопедія Сучасної України. Редкол.: І. Дзюба, А. Жуковський, М. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18512> (дата звернення 07.11.2024)
2. Литвин Т. Проблема плюралізму культур і цінностей у рефлексіях постліберальних теоретиків. *Філософські обрії*. Київ. 2013. Вип. 30. С. 69–79.
3. Овсяннікова Н. Українська естрадна пісня: тенденції розвитку. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ. 2022. Вип. 1 С. 170–173.
4. Сікорська І. Іван Карабиць і «Київ музик фест». *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ. 2020. Вип. 31. С. 173–186.
5. Шкрабій Н. Етнокоди української культури як маркери національної ідентичності у творчості гурту «The Hardkiss»: квал. роб. на

здоб. освіт. ступ. маг.: 035 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2022. 65 с.

REFERENCES

1. Korotkyi, V. (2009) Zhurba Oleh Ivanovych. Encyclopedia of Modern Ukraine. Editors: I. Dziuba, A. Zhukovskyi, M. Zhelezniak [and others]; NAS of Ukraine, Scientific and Technical School. Kyiv: Institute of Encyclopedic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-18512> (accessed 07.11.2024) [in Ukrainian].
2. Lytvyn, T. (2013). The problem of pluralism of cultures and values in the reflections of postliberal theorists. Philosophical horizons. Kyiv. Issue 30 [in Ukrainian].
3. Ovsyannikova, N. (2022) Ukrainian pop song: development trends. Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts. Kyiv. Issue 1 [in Ukrainian].
4. Sikorska, I. (2020) Ivan Karabyts and the Kyiv Music Fest. Scientific Bulletin of the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv. Issue 31 [in Ukrainian].
5. Skarabiy, N. (2022). Ethnic codes of Ukrainian culture as markers of national identity in the work of the band «The Hardkiss». Master's work. National University of Ostroh Academy. Ostroh [in Ukrainian].